

expedice speculum

Putování za záhadami a zajímavostmi regionu „Zrcadla“

Jednota bratrská v Ivančicích

Za nejvýznamnější a nejslavnější historickou epochu Ivančic je právem považováno 16. století, kdy se přítomnost a činnost Jednoty bratrské ve městě trvale zapjala na nejpřednější stránky kulturních dějin našeho národa.

Abychom však plně pochopili význam a seznámili se s posláním Českých bratří, musíme se vrátit do prvopočátku. JEDNOTA BRATRŮ ZÁKONA KRISTOVA – pod tímto názvem vznikalo ve II. polovině 15. století nové společenství lidí kolem pražského kališníka – arcibiskupa Jana Rokycany a jeho synovce Řehoře. Tito lidé prosazovali myšlenky rovnosti, lidského bratrství a vzdělání. Právě pomocí v té době

sumu - 250 vídeňských kop. O tři roky později - 8. září 1539 potvrzuje výsadou Jan z Lipé Jednotě majetnictví domu se zahradou a příslušenstvím, osvobození od platů a břemen, dovoluje se svobodně provozování živnosti atd. Tím se dostává sboru žádoucí hospodářské základny. Výsada však neznamenala náboženskou svobodu - tu získal ivančický sbor až v roce 1576.

Lze tedy předpokládat, že někdy po r. 1536 bylo započato se stavbou modlitebny a že byla hotova ne-li před r. 1539, tak určitě před r. 1544, kdy byla do Ivančic svolána synoda Jednoty. Z této doby pochází základní dispozice budovy, cihelná (smíšená) stavba rozměrů 12x16 m

ravu. Ve stejné době byl z Mladé Boleslavi přestěhován do Ivančic také archiv Jednoty. V Ivančicích měli již bratři pevné zázemí, neboť zde našli plnou podporu a ochranu u tehdejší krumlovské vrchnosti, pánů z Lipé. To byl také základ pro klidnou a nerušenou práci Jana Blahoslava. V témže roce zde zakládá bratrskou školu pro výchovu kněžského dorostu a v roce 1562 zřizuje tajnou bratrskou tiskárnu, z níž vychází tisky s označením „ex insula hortensii“ - z ostrova zahrad. Z ivančické tiskárny tak během jejího působení vyšlo na dvacet titulů, které se tiskly pod vedením Jana Blahoslava nebo jeho nejbližších spolupracovníků.

V roce 1564 zde byl vytištěn Evančický kancionál, kniha obsahující 730 duchovních písní, považovaná po stránce typografické za nejkrásnější tisk tehdejší doby. Stala se chloubou tiskařského umu. Z pera Blahoslava zde vyšla Gramatika česká, Muzika, Evangelia, Filipika a další. Z řečtiny zde přeložil a vytiskl Nový zákon, který se stal základem pozdější Kralické bible. Blahoslav však nebyl pouze překladatel. Byl znám jako hudební teoretik, historik, archivář a vynikající pedagog a kazatel. Není pochyb o tom, že ve své době byl nejvzdělanějším mužem českých zemí.

Mezi významné osobnosti, které se zde podílely na tvorbě knih, patřili tiskaři Václav a Zachariáš Solinové, řezbář Matěj Sabin Drahotušský i celá řada biskupů Jednoty, např. Ondřej Štefan, Zachariáš Aristo, Jan Eneáš, Mikuláš Albrecht z Kaménka a další, kteří byli zároveň i překladateli a učiteli na škole. Zapomenout nelze ani na kontroverzní osobu Lukáše Helice, rodáka z polské Poznaň, vynikajícího překladatele hebrejštiny, ale naprosto nepřizpůsobivého člověka, který svým bohémským životem činil bratřím velké potíže. Jelikož však byl osoba nepostradatelná, jeho prohřešky mu byly snášenlivě trpěny.

Bratrská škola v Ivančicích dosahovala vysoké společenské úrovně. Učitelé udržovali styky s předními představiteli evropských univerzit, se kterými si vyměňovali knihy. V Ivančicích měli bratři svůj archiv i knihovnu. Na škole zde studovali žáci z mnoha významných šlechtických rodin z domova i zahraničí, kteří zde získávali vědomosti jak

níků jsem si nepovšimnul. Všichni vynikali tak velikou skromností v řeči a jednání, zbožností a uhlazeností mravů...takže se mi zdálo, jako bych přišel ze světa nečistého do jiného nového světa....Časné ráno vstanou všichni k úderu zvonku a oblečení po krátké promluvě klekají na kolena a vyzývají Boha. Potom vezmou do rukou knihy, především svaté Písmo, a za obdivuhodného ticha a klidu usedají ke stolům a čtou a píší. Po jedné asi hodině neb dvou, když zazní zvoněk, opět se všichni scházejí ke společné modlitbě, také služebníci a děvečky, kdožkoli v těch domech zůstávají. Mezi nimi byli i ivančických nejedni ze synů vynikajících urozených pánů, kteří tak chodili do školy.

Po modlitbách se všichni rozcházejí po svých pracích, chlápci jdou do školy, jinoši a dospělí jdou po svých studiích, ke cvičení v jazycích a k bohoslužebným přednáškám. Po obědě mnozí, zvláště mladší, pracují něco užitečného svými rukama až do odpoledních modliteb. Za mého pobytu v Ivančicích pracovali někteří v tiskařské dílně, jiní zase vázali knihy, jiní silnější štípali dříví a vzpomínám si, že někteří tkali i plátna ... Po odpoledních modlitbách odcházeli zase každý po svých studiích, v nichž setrvávají až do večera. Když je po večeru a když skončila zbožná cvičení s podobnými rozmluvami jako byly po obědě, předkládají se Bohu asi za hodinu potom večerní modlitby. Pak se všichni odeberou k pokojnému odpočinku na lůžku.

Smutek zavládl nad ivančickým sborem 24. listopadu 1571, kdy v Moravském Krumlově na zámku Pertolda z Lipé zemřel Jan Blahoslav. Ani pomoc lékaře Tomáše Jordána z Klauzburku mu nepomohla z jeho neustále se zhoršujícího zdravotního stavu. I přes předčasný odchod takové osobnosti, jakou Blahoslav pro Jednotu znamenal, to její další činnost neovlivnilo. Základní, které sboru po svém příchodu vtiskl, nesli úspěšně jeho následovníci i v dalších letech. Rovněž škola se dále rozvíjela a v roce 1576 byla rozšířena o studium latiny na tzv. Bratrské gymnázium - akademii. Jako rektora na školu povolali bratři zkušeného profesora wittenberské univerzity Esroma Rudingera.

Určitou zajímavostí této školy jsou osudy dvou studentů, Karla st. z Žerotína a Karla z Lichtenštejna, kteří se zde setkali, sprátelili a společně nabývali vědomosti do života. Zatímco Žerotín se ke svému postavení zemského hejtmána pracoval poctivým a zodpovědným jednáním, Lichtenštejn k postupu na výsluní volil cestu plnou bezcharakterního jednání. Jeho nechvalná činnost započala přestupem na katolickou víru. Katolici v té době, ač v menšině, ale podporování Vatikánem, obsazovali svými členy postupně řídicí místa v zemi. Toho si byl Lichtenštejn vědom a jeho náboženský obrat mu otevřel dveře k politické kariéře. Brzy zapomněl na přátelství s Žerotínem na ivančické škole a tvrdě se postavil proti němu. V pravém světle se Lichtenštejn ukázal po potlačení Stavovského povstání. Od císaře Ferdinanda II. dostal plnou moc nad vyšetřováním a potrestáním vzbouřenců. Konfiskací jejich majetků si velmi pomohl. Rozsudky smrti nad 27 českými pány byly spojeny právě s jeho jménem. Tím se stal Lichtenštejn příkladem člověka (dá-li se v tomto případě slovo člověk vůbec použít), který se v touze po majetku neštítl ničeho. A tak se dá říci i na bratrské škole v Ivančicích studoval největší

Renesanční dům zvaný „Nová hospoda“

„převlékač kabátů“ té doby.

Vraťme se však k bratrské tiskárně, která v Ivančicích pracovala až do roku 1578. Pod vedením Ondřeje Štefana, který se stal Blahoslavovým nástupcem, zde bratři připravili tisk překladu bible. Tiskárna se však ocitla v ohrožení, neboť ani Morava nebyla ušetřena mandátů o „náboženských novotách“. Z obav o její prozrazení se na jaře roku 1578 bratři dohodli a v tichu noci převezli tiskárnu do nedalekých Kralic, kde na panství ochránce Jednoty Jana st. z Žerotína našla svůj nový a bezpečný domov. Na poslední stránce kancionálu z r. 1576, snad poslední knihy zde vytištěné, je překrásný znak tří korbelů - jakoby vyrazeného tajemství tiskárny v Ivančicích. Společně s tiskárnou odchází z Ivančic i překladatelé a tiskaři, kteří v následujících letech 1578 - 1593 vytiskli na kralické tvrzi slavnou šestidílnou bibli, zvanou Kralickou - která se stala ozdobou českého jazyka.

I přes odchod mnoha významných osobností činnost ivančického sboru neochabovala a pokračovala i v dalších letech. Roku 1604 však zasáhla sbor i školu morová epi-

vyhnanství, smrt je brána, vlast je nebe. Vše pomine kromě Boha. Léta Páně 1615.“ Bývalý kněžský dům v sousedství původní modlitebny byl v roce 1910 zcela přestavěn a ztratil tak na umělecké a historické hodnotě. Dále zde můžeme vidět i novodobé pískovcové desky se znaky sedmi ivančických biskupů, které byly zasazeny do opěrné zdi při stavebních úpravách bratrského areálu v roce 1957. Emblémy zhotovil akad. sochař František Hořava.

Ještě jeden dům bývá spojován s činností Jednoty bratrské a sice dům Ve Sboru č. 15 (dříve VDP, dnes majetek rodiny Říhánků). V roce 1600 darovala Kateřina Hrubčická z Čechtína, rozená z Náchoda tento dům bratřím ze sboru. Bohužel nevíme k jakému účelu a zda vůbec bratři dům užívali, ale po pěti letech dům vrátili.

Vzpomínkou na České bratry je pro nás i patnáctý obraz Slovanské epopeje, kde malíř Alfons Mucha ztvárnil práci bratří v Ivančicích. Také jedna z polních tratí v katastru města nese dodnes název „Na bratrských“. Jméno Jana Blahoslava má ve svém názvu ivančické gymnázium a stejně tak i jedna z ulic.

Věž modlitebny v bratrském areálu

rozvíjejícího se knihtisku, Jednota propagovala a rozšiřovala své myšlenky, názory a tím získávala do svých řad nové členy. Duchovním otcem a propagátorem této reformní společnosti se stal jihočeský učenec Petr Chelčický, neúnavný šířitel vzdělávání mezi lidem.

Od počátku své existence byla Jednota bratrská za své ideály pronásledována. Především to byla katolická církev, které byli bratři „trnem v oku“ a tak usilovala o naprostou likvidaci jejich „učení“. Výsledkem této nesnášenlivosti vůči Jednotě, bylo vyhlášení mandátů, ve kterých Český sněm zakazoval bratřím jakákoliv shromáždění a tisk knih. Po neustále se zvyšujícím tlaku tak členové Jednoty opouští Čechy a usazují se na území v té době klidné Moravy, především na panstvích šlechty, jejíž členové byli příslušníky nebo stoupenci Jednoty. Mezi nejvýznamnější centra Českých bratří na Moravě patřila města Přerov, Prostějov, Třebíč, Ivančice, Fulnek a další.

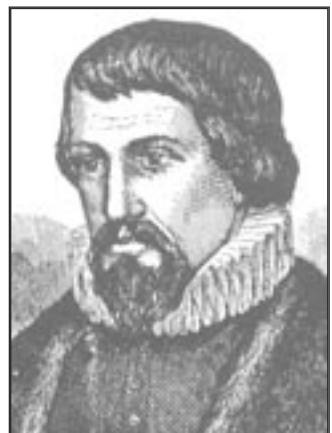
Kdy přišli první členové Jednoty na periferii Ivančic, nelze s určitostí zjistit. První zaručenou historickou zprávou o bratřích v Ivančicích je zákaz shromažďování, který vyslovil na popud olomouckého biskupa Stanislava Thurza moravský zemský sněm v roce 1505 - vedle Prostějova, Napajedel a Třebíče jsou tu jmenovány také Ivančice. Nepochybně šlo o shromažďování v soukromých domech, neboť na veřejné projevy doba zatím neuzrála. Jiné prameny z té doby nejsou. Až v roce 1524 uvádí třebíčská kronika informaci o návštěvě starších ivančického sboru v Třebíči.

Definitivní základ dostává sbor teprve koupí domu Jíry hrnčiče, k níž došlo 25. června 1535. Starší sboru zaplatili za tento předměstský dům v ulici Na Potůčku, patrně s rozsáhlou zahradou, na níž měla být vystavěna modlitebna, značnou

s oltářním prostorem ve formě apsidy, zakrytá jen trámovým stropem a nepochybně tehdy bez věže.

V každém případě je svolání synody 11. května 1544 známou toho, že tu byla řádně organizovaná církevní obec s bohoslužebnou budovou a že se těšila ochraně vrchnosti. Bylo tu vysvěceno 11 služebníků, jáhnů a kněží. Tehdy se také poprvé objevil v Ivančicích Jan Blahoslav, vrátivší se z gymnázia v Goldbergeru a chystající se na univerzitu ve Witenbergu. Patrně tu bylo rozhodováno o jeho vyslání na studii.

Někdy v roce 1545 byl majetek sboru rozšířen o další dům, který daroval Jiřík tkadlec k účelům chudinským. Tím byl bratrský majetek

Jan Blahoslav

v ulici Na Potůčku zvětšen na dva domy se zahradami, počátek „Blahoslavova Ostrova zahradiho“.

Největšího rozkvětu a slávy se dostalo bratrskému sboru ve II. polovině 16. století, zásluhou Jana Blahoslava. V roce 1557 byl pětatřicetiletý Jan Blahoslav povolán do úzké rady a bylo mu vykázáno za sídlo Ivančice. Tento přerovský rodák přišel do Ivančic 12. června 1558 jako nově zvolený biskup Jednoty. Těžiště jednoty se přesouvá z Čech, kde byly pro působení jednoty nepříznivé podmínky, na Mo-

Pomník Jana Blahoslava

v oblasti teorie, tak i praxe při práci v knihvazačské dílně nebo tiskárně. Počet osob v bratrském sboru byl 300 - 400 lidí včetně dětí.

Zajímavou vzpomínku na návštěvu v Ivančicích napsal polský biskup Jednoty B. Šimon Theofil Turnovský:

„Já jsem bydlil léta Páně 1570 v měsíci únoru v Ivančicích po osm dní u Jana Blahoslava. Viděl jsem tenkrát v jeho domě na čtyřicet mužů, mladíků a chlapců velmi sečtělých. ... Byli v té čeládce tři kazatelé, kolik bylo jáhnů a pomoc-

Karel st. z Žerotína

demie, která si vyzádala mnoho obětí jak z řad žáků, tak i učitelů. Po této tragédii již škola nedosáhla takového věhlasu. Definitivní zánik školy a sboru učinila Bílá hora. Čeští bratři s posledním biskupem Jiřím Erastem tak opouští Ivančice o Velikonočních roku 1623. Jejich budovy i pozemky padly bez jakékoliv náhrady do rukou katolíků, a tím i nové krumlovské vrchnosti knížat z Lichtenštejna.

Bratřím tak zůstalo jediné - vyhnanství ze země. Taktó smutné konci nejslavnější kapitola dějin Ivančic, spojená s působením Jednoty bratrské. Poslední ivančický biskup Jiří Erastus umírá v polském Lešně 8. května 1643. Zajímavé je, že také Jan Amos Komenský se nazýval biskupem ivančickým

A co nám v Ivančicích po Československu zbylo? Projdeme-li se ulicí s příznačným názvem Ve Sboru, spatříme pomník Jana Blahoslava, který mu zde byl slavnostně odhalen 21. června 1931. Z bratrských budov se zde dochovala věž modlitebny s částmi zdi, neboť modlitebna v roce 1756 vyhořela. Památkou na působení bratří ve městě je i dům zvaný Nová hospoda na Krumlovské ulici, kde za svého působení v Ivančicích pobýval rektor akademie Esrom Rudinger. Stal se i domovem posledního ivančického biskupa Jiřího Erasta. Na kamenném portálu se dochoval nápis, jehož překlad zní: „Země je

Karel z Lichtenštejna

Co bychom však zde marně hledali, je hřbitov. Svůj vlastní bratři neměli a své nejbližší pochovávali společně s ostatními v kaple Nejsvětější Trojice, kde býval hřbitov od roku 1560. Bezvýsledně také skončilo hledání hrobu Jana Blahoslava, při archeologických výzkumech v letech 1953-59, 1967, nebo 1980. S největší pravděpodobností i on našel svůj věčný odpočinek u kaple Nejsvětější Trojice.

Dřívější areál bratrského sboru byl ohraničen na západní straně cestou k Moravskému Krumlovu, jižní hranice byl náhon k Malovanému mlýnu, severní hranice byl potok protékající ulicí Na Potůčku. Východní stranu neznáme, byla to zeď domu nějakého řezníka. Dřívější areál byl postupně zastavován různými budovami. Dnes je na ploše českobratrského sboru strojírenský závod, velkoplošné sklady a místo lihovaru byla postavena prodejna PLUS. To málo, co zbylo, by si zasloužilo daleko větší péči. Zájemci a turisté, kteří přicházejí do Sboru, jsou udiveni neupraveným okolím a nezájmem o historickou památku, jakou se může pochlubit jen málokteré město v republice.

Vladimír Voborný

Použitá literatura :
Vaněk - Šebela: Hromadný náleze ze studny v areálu bývalého Bratrského sboru
Vávra Ivan: Kronika sboru Evančického - Ivančický zpravodaj č. 6 a 7/1997
Foto: archiv autora